

CO JE SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ A JAK SE MU BRÁNIT

PŘÍRUČKA PRO STUDUJÍCÍ VYSOKÝCH ŠKOL

Co je sexuální obtěžování a jak se mu bránit. Příručka pro studující vysokých škol.

Autorský tým:

Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D.

Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

Recenzovaly:

PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Mgr. Lucie Jarkovská

Publikace vychází pod záštitou náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy pro sociální programy Mgr. Kláry Laurenčíkové.

Publikace vznikla v rámci projektu *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: výskyt a vnímání*, který realizovala v letech 2008-2009 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v rámci Národního programu výzkumu II. Číslo projektu: 2E08058

Projekt uskutečnil výzkumný tým pod vedením Ing. Petra Pavlíka, Ph.D., ve složení (dle abecedního pořádku): Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D., Ing. Petr Pavlík, Ph.D., PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D. Na projektu dále spolupracovaly: Bc. Kateřina Cidlinská, Mgr. Eva Juračková, Bc. Lenka Slavíková, Bc. Lenka Vrbová (částečně Bc. Martina Fucimanová a Bc. Martina Hynková).

Text této publikace je možno shlédnout i na webových stránkách katedry genderových studií FHS UK www.fhs.cuni.cz/gender/veda.html. Na stejné adrese naleznete i druhou publikaci, která vznikla v rámci projektu a vyšla pod názvem *Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat. Příručka pro vedení vysokých škol a vyučující*.

© Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze

ISBN 978-80-87398-03-6

Praha, 2009

OBSAH

1.	Úvodem	7
1.1.	Výzkum sexuálního obtěžování na vysokých školách	8
1.2.	Dopady sexuálního obtěžování	9
2.	Co je sexuální obtěžování a jak je rozpoznat?	10
2.1.	Sexuální obtěžování: několik definic	10
2.2.	Sexuální obtěžování: shrnutí	15
3.	Jak časté je obtěžující chování na českých vysokých školách a v jakých situacích se nejčastěji vyskytuje?	16
3.1.	Šedá zóna – kdy hrozí vznik sexuálního obtěžování?	17
3.1.1.	„Byli jsme s učitelem na pivu“	17
3.1.2.	„Paní profesorko“, „pane profesore“, nebo „Marie“, „Pepo“?	18
3.1.3.	Když oba souhlasí aneb lásce neporučíš?	18
4.	Jak se obtěžujícímu chování bránit?	20
4.1.	Neformální mechanismy řešení	21
4.1.1.	Dopis obtěžující osobě	21
4.1.2.	Osobní konfrontace obtěžující osoby	23
4.2.	Formální mechanismy řešení	23
4.2.1.	Podání stížnosti	24
4.2.2.	Objasnění stížnosti před komisí	25
4.2.3.	Další doporučení	26
5.	Intervence za přijetí mechanismů prevence a řešení sexuálního obtěžování	26
6.	Závěr	29
	Literatura	30

1. ÚVODEM

Příběh 1: Linda

Linda je studentkou humanitně zaměřeného bakalářského programu a právě dokončuje bakalářskou práci o fotografii. Její vedoucí však na ni stále nemá čas, přičemž termín plánovaného odevzdání se nezadržitelně blíží a s ním i hrozba prodlouženého studia. Nakonec jí nabídne konzultaci ve večerních hodinách s tím, že to musí být z časových důvodů u něj doma. Zoufalá a ve stresu nabídku přijme. V bytě pedagoga ji však čeká nemilé překvapení. Vyučující místo konzultace otevře láhev vína a snaží se zapříst konverzaci o jejím soukromí. Když se Linda rozhodne odejít, prohlásí vedoucí práce, že nikdo nemůže psát bakalářskou práci o fotografii, aniž by měl osobní zkušenost před objektivem. Vzápětí jí navrhe, že se do toho mohou pustit hned teď, a pobídne ji, aby se svlékla. Jedním dechem poznamená, že jinak si Linda bude muset najít jiného vedoucího práce...

Příběh 2: Jirka

Jirka během studia kamarádil s Terezou a rád s ní pracoval i na zadaných úkolech. Když spolu vypracovávali závěrečný projekt, vyučující se do nich opakovaně střefoval vtípy a komentáři. Poznámky měly více či méně explicitní sexuální podtext. Když Jirka a Tereza prezentovali projekt před celou studijní skupinou, vyučující je vyzýval: „Tak nám přece řekněte, jak to spolu děláte!“

Příběh 3: Klára

Klára právě udělala zkoušku na výbornou. Měla ze známky radost. Když jí učitel zapisoval známku do indexu, prohlížel si její fotku, a zeptal se: „Nejste Vy, Kláro, z Kolína? Mám tam jednoho známého, jmenuje se stejně jako Vy, a ten by mohl mít takovou pěknou dceru...“ Klára se najednou cítila divně. Přestože jí vyučující složil poklonu, odcházela ze zkoušky rozpačitá. Své nepříjemné pocity vysvětlovala: „... jdete na zkoušku se znalostma ... a bojíte se, aby si neřekl, ta je blondátá, ta bude blbá, zkoušku uděláte na výbornou, máte radost, ale nakonec stejně komentuje to, jak vypadáte, místo toho, co umíte...“

Zdají se vám tyto situace nepravděpodobné, přehnané, nebo dokonce smyšlené? Všechny příběhy, které tato příručka uvádí, jsou skutečné (samozřejmě anonymizované). Nejsou ani nikterak ojedinělé. Napadá vás, jak byste se v podobných situacích zachovali? Linda, Jirka, Tereza i Klára byli chováním vyučujících nepříjemně zaskočení a zklamáni, přesto nevěděli přesně, jak dané situace hodnotit. Co si o nich myslíte vy? Jak se můžete v podobné situaci zachovat? Na koho byste se mohli obrátit? A co dělat, aby vůbec podobné situace nenastaly? Toto jsou některé z otázek, na které odpovídá tato příručka.

Cílem této příručky je nabídnout vám:

- ➔ **základní orientaci v problematice:** Příručka vás seznámí s definicí sexuálního obtěžování a představí konkrétní příklady obtěžujícího chování tak, abyste je byli schopni rozeznat a následně se proti němu ohradit.
- ➔ **praktické rady ohledně řešení:** Příručka vám poskytne praktické rady, jak na obtěžující chování reagovat, jak se mu bránit a jak mu předcházet. Poskytnuté rady můžete využít nejenom ke své ochraně, ale můžete podle nich pomoci i spolužákům a spolužačkám, kteří se v takové situaci ocitnou.
- ➔ **informace o standardech chování a řešení:** Příručka přináší informace o tom, jakým způsobem řeší sexuální obtěžování zahraniční univerzity, což můžete využít jako inspiraci pro prosazování podobných opatření na vaší škole (např. zavedení etického kodexu pro vyučující nebo pravidel pro řešení případů sexuálního obtěžování).

1.1. VÝZKUM SEXUÁLNÍHO OBTĚŽOVÁNÍ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH

Příručka vznikla na základě výzkumu *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: výskyt a vnímání*, který v letech 2008–2009 realizoval tým z Univerzity Karlovy v Praze s finanční podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.¹ Rozsáhlý výzkum mapoval, jakým způsobem vnímají problematiku sexuálního obtěžování sami studující, jaké jsou jejich zkušenosti s výskytem obtěžujícího chování i s přístupem vysokých škol k řešení této problematiky. Provedený výzkum se zaměřil i na obtěžující chování, které se váže k genderu² a vychází z genderových stereotypů. Vztah mezi sexuálním a genderově motivovaným obtěžováním objasní následující kapitola.

Jak uvedený výzkum ukázal, studujícím chybí základní informace o pojmu samotném,

¹ Hlavní součástí projektu byl rozsáhlý výzkum sexuálního obtěžování, s nímž se ze strany svých vyučujících setkávají studenti/ky českých vysokých škol. Výzkum zahrnoval dotazníkové šetření s účastí více než 800 osob a dále hloubkové rozhovory se 40 studenty/kami. Výzkumný tým tvořili (v abecedním pořádku) Mgr. Kateřina Kolářová, PhD., Ing. Petr Pavlík, PhD., a PhDr. Irena Smetáčková, PhD. Na projektu dále spolupracovaly Bc. Kateřina Cidlinská, Mgr. Eva Juračková, Bc. Lenka Slavíková, Bc. Lenka Vrbová, a také Bc. Martina Hynková a Bc. Martina Fucimanová.

² Gender je koncept, pomocí kterého analyzujeme, jak je společnost dělena na ženy/muže resp. na ženskou/ mužskou oblast a sféry působnosti. Toto dělení společnosti vychází z představ o „ženskosti“/„mužskosti“ (genderové konstrukce). Genderové konstrukce nejsou kauzálně spojeny s biologickým rodem resp. pohlavím, nýbrž stojí na historické, kulturní a sociální interpretaci těla, tělesných odlišností a celkových charakteristik člověka. Detailněji se termínu gender věnujeme dále v textu (viz např. str. 14).

tj. jaké chování spadá pod definici sexuálního a genderově motivovaného obtěžování, koho se nejčastěji týká, které situace jsou rizikové apod. Nedostatečné povědomí o sexuálním a genderově motivovaném obtěžování (dále také SGO) ztěžuje orientaci v situaci, kdy se studující setkají s problematickým chováním ze strany svých vyučujících. Ilustruje to i zjištění výzkumu: s různými formami SGO se sice ve skutečnosti setkala celých 78 % studujících, ale pouze 3 % z nich explicitně pojmenovalo nepříjemné a nevhodné chování vyučujících jako sexuální obtěžování.

Ačkoliv studující mají mnoho zkušeností s obtěžujícím chováním, na českých vysokých školách není SGO věnována prakticky žádná pozornost. V Česku, na rozdíl od předních zahraničních univerzit, dosud žádná vysoká škola nepřijala specifická pravidla, která by studujícím umožnila se podobným projevům účinně bránit. Vysoké školy ani nesledují, jak často k obtěžujícímu chování dochází.

1.2. DOPADY SEXUÁLNÍHO OBTĚŽOVÁNÍ

Hlavním důvodem, proč je potřeba se SGO zabývat, jsou závažné dopady na ty, kteří se stanou jeho terčem. Osobní zkušenost s obtěžujícím chováním může vést např. k následujícím stavům či situacím:

- ➔ úzkost
- ➔ snížené sebevědomí
- ➔ strach z kontaktu s vyučujícími
- ➔ vyhýbání se vyučujícím
- ➔ konflikty se spolužáky/ačkami
- ➔ opuštění semináře, studijního oboru
- ➔ předčasné ukončení studia
- ➔ přenos nepříjemné zkušenosti do dalšího profesního i osobního života

Ovšem dopady obtěžujícího chování vyučujících jsou mnohem širší, neboť negativně ovlivňují celý pedagogický proces tím, že:

- ➔ narušují důvěru studujících k vyučujícím
- ➔ vedou k napětí mezi studujícími a narušují dynamiku studijní skupiny
- ➔ zhoršují kvalitu výuky

2. CO JE SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ A JAK JE ROZPOZNAT?

Je těžké bránit se něčemu, co neumíme pojmenovat či rozpoznat v konkrétních situacích. Jirkovi i Tereze (příběh 2) byly poznámky vyučujícího velmi nepříjemné, nebyli si ale jisti, zda mají právo se vůči takovému chování ohradit či si na ně přímo stěžovat. Nevěděli ani, jak by jeho chování měli v případné stížnosti nazvat.

Zastavme se proto nejdříve u toho, jaké chování termín *sexuální a genderově motivované obtěžování* zahrnuje. V českém kontextu je podobné ujasnění důležité i proto, že zde existuje dlouhá tradice zlehčování sexuálního obtěžování. Jen si zkuste vybavit, kolikrát jste slyšeli, že:

- ➔ nejde o nic jiného než o neškodné „harašení“
- ➔ česká společnost je naštěstí v otázkách sexu mnohem svobodomyslnější než v USA či jinde ve světě
- ➔ komplimenty a vyjadřování přitažlivosti mezi muži a ženami jsou přirozenou součástí společenského bontonu a galantnosti
- ➔ na vysoké škole studují dospělí lidé, kteří se s podobnými problémy umí vyrovnat sami

2.1. SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ: NĚKOLIK DEFINIC

Sexuální a genderově motivované obtěžování zahrnuje celou škálu chování a projevů. Všechny úvodní příběhy je možné klasifikovat jako SGO, přestože popisují různé situace s různou závažností. Jejich nejdůležitějším společným znakem je, že v nich vyučující

využívají mocenskou asymetrii ve vztahu ke studujícím a svým chováním a komentáři tuto asymetrii dále posilují. SGO se obvykle rozděluje do tří kategorií:

- ➔ sexuální nátlak a vydírání
- ➔ nepříjemná sexuální pozornost
- ➔ uplatňování genderových stereotypů

SEXUÁLNÍ NÁTLAK A VYDÍRÁNÍ

Situace, ve které se ocitla Linda (příběh 1), je dobrým příkladem sexuálního nátlaku a vydírání, protože vedoucí bakalářské práce si na Lindě svolení s focením aktů snaží vynutit výměnou za úspěšné dokončení studia. Na první pohled je zřejmé, že vyučující má nad Lindou moc. Může jí studium zkomplikovat či jí dokonce zabránit v dostudování.

V takové situaci není pro studující snadné bránit se vyučujícím, kteří zneužijí svého postavení a začnou je obtěžovat. Rozhodování a chování studujících navíc ovlivňuje i skutečnost, že vyučující jsou pro ně neformálními autoritami, ke kterým často vzhlíží. Linda si vyučujícího vážila a respektovala jej jako odborníka. I proto si jej vybrala za vedoucího své práce. Nyní si musela připustit, že tato respektovaná autorita se chová nejenom neprofesionálně, ale i nemorálně.

Sexuální nátlak a vydírání jsou situace, kdy vyučující verbálně či fyzicky vyjadřuje zájem o konkrétní/ho studenta/ku a nabízí studijní výhody za svolení k sexuálnímu kontaktu, nebo naopak hrozí postihem v případě, že student/ka interakci odmítne.

NEPŘÍJEMNÁ SEXUÁLNÍ POZORNOST

Sexuální a genderové obtěžování však nelze redukovat pouze na tak vyhocené a závažné případy, jako byla zkušenost Lindy. Situace popisované Klárou a Jirkou (příběhy 2 a 3) i následující příklady ilustrují další typ obtěžujícího a nevhodného chování.

Příběh 4: Lenka

Lenka navštěvovala kurz věnovaný mediální problematice. Při jedné hodině si studující zkoušeli/y role moderátora/ky v televizním studiu. Když přišla řada na Lenčinu kolegyni, poznamenal vyučující: „Jano, vy to snad ani nezkoušejte. Při vašich mírách by vám vaše přednosti ležely až na stole.“ Lenku výrok vyučujícího

zarazil, ale protože nechtěla vypadat jako puritánka, smála se s celou skupinou. Na poznámku ale nemohla zapomenout, a nakonec jí i vlastní chování bylo nepříjemné. Musela si přiznat, že byla vlastně ráda, že si vyučující vzal na mušku Janu a nikoliv ji samotnou...

Příběh 5: Martin

Během přednášky z anatomie vyučující popisovala mužské reprodukční orgány. Přitom ukazovala konzervované orgány a směrem k mužům ve třídě pronášela komentáře: „takhle taky jednou skončíte“, „podívejte se, jaký on asi byl...“

Příběh 6: Ivana

Jako každé úterý si šel celý seminář po výuce sednout do kavárny. Tentokrát se nechal pozvat i vyučující. Během večera se přitočil k Ivaně a požádal ji o telefonní číslo. Ivana byla překvapená a nevěděla, jak by žádost rychle a elegantně odmítla. Následující den ji překvapila záplava sms zpráv. Vyučující ji skládal komplimenty a zval ji na setkání. Ivana nevěděla, jak mu říci, aby jí už nepsal. Měla pocit, že neodepsat vyučujícímu by bylo neslušné. Navíc by se jí to mohlo vrátit u zkoušky. Na sms tedy odpovídala neutrálně a krátce. Ivana si nevěděla rady. Když o tom vyprávěla kamarádkám, dělaly si legraci z ní i vyučujícího. Zájmu učitele si všimli i ostatní. Najednou si všichni mysleli, že její dobré výsledky nejsou zasloužené a že je dostává zadarmo. Reakce spolužáků a spolužaček mrzela Ivanu snad ještě víc, než jí vadil zájem vyučujícího. Nakonec se rozhodla předmět nedokončit a učitelé se vyhýbala...

Co mají tyto odlišné příběhy společného? Lenka a Martin (příběhy 4 a 5) popisují situace, ve kterých vyučující během výuky směřují na studující osobní komentáře, komentují jejich vzhled nebo jejich partnerský život. V případě Jany se vyučující zaměřil na ni konkrétně, v druhém případě směřovaly komentáře vyučující k několika mužům na semináři. Nicméně Jany i Martina se situace dotkla, neboť komentáře se nijak nevztahovaly k výuce, zasahovaly do jejich intimní sféry a naznačovaly, že vyučující věnují nepatřičnou pozornost jejich tělesné stránce.

I pro Ivanu (příklad 6) měl učitelův zájem negativní dopady, neboť jí v konečném důsledku připravil o hodnocení z kurzu. Navíc narušil její vztahy se spolužáky i spolužačkami a zpochybnil zaslouženost jejich dobrých výsledků. Komentáře vyučujícího zkomplikovaly i vztahy ve studijní skupině, do které patřily Lenka a Jana (příběh 4). Podobné komentáře vyučujícího nakonec vedly k polarizování vztahů mezi ženami a muži a ke zhoršení atmosféry v celé studijní skupině.

U popisovaných situací je zřejmé, že vyvolaly ve studujících velmi nepříjemné pocity a že pro ně měly negativní důsledky. Je ale potřeba vidět sexuální obtěžování i v tak nevinných

komentářích, jako byl ten, který si od zkoušky odnesla Klára (příběh 3)? Vždyť Kláře komentář nikterak neublížil ani neohrozil průběh její zkoušky!?

Ovšem i toto zdánlivě nevinné chování je problematické, protože v okamžiku, kdy učitel složil Kláře kompliment, se k ní přestal chovat jako ke studentce. Namísto jejích intelektuálních schopností a výkonu vyučující hodnotí její vzhled, což mu, jako učiteli, nepřísluší. Kompliment vyučujícího říká, že ke Kláře nepřistupuje jako ke studentce, ale primárně jako k ženě.

Situace, kdy dochází k obtěžování ve formě nepříjemné a nechtěné sexuální pozornosti, charakterizuje to, že vyučující se k lidem, které mají vzdělávat, přestanou chovat jako ke studujícím. Tím, že komentují jejich vzhled (ať již pozitivně, či negativně), nepatřičně si je prohlížejí, ptají se jich na soukromé a intimní věci, zvou je na soukromé schůzky, dvoří se jim, nebo se jich dokonce dotýkají, činí ze studujících objekty sexuálního zájmu. O obtěžování se ovšem jedná i tehdy, když je studujícím chování příjemné či jim není explicitně nepříjemné. A to proto, že vyučující ze své mocenské pozice (vědomě či nevědomě) překračují hranice profesně definovaného vztahu vyučující – studující a převádějí jej do sexualizované roviny.

Nepříjemná sexuální pozornost charakterizuje takové chování, které proměňuje vztah mezi studujícími a vyučujícími ve vztah sexualizovaný, přičemž studenta/tku staví do role objektu sexuálního zájmu. Do této kategorie spadá celá šíře chování: sexuální vtipy, narážky, obscénní gesta, vystavování nebo distribuce sexuálních, erotických či pornografických materiálů, vydávání obscénních či urážlivých zvuků apod. Toto chování se nemusí vztahovat na konkrétní osoby, ale může být projevováno neadresně před celou skupinou studujících.

UPLATŇOVÁNÍ GENDEROVÝCH STEREOTYPŮ

Příběh 7

Učitel na přednášce z matematiky, kterou má před několika desítkami studujících, z nichž zhruba 1/3 jsou ženy, vyjmenovává podmínky ke složení zkoušky. Při tom zdůrazní: „Jedná se mi skutečně o vaše znalosti. Takže předem upozorňuji dámy, že krátké sukně a výstříhy jim nepomohou. Na moji zkoušku se musíte, dámy, dobře naučit.“

Příběh 8

Na nejménovaně pedagogické fakultě během přednášky, kde ze 100 lidí bylo přibližně 10 mužů, vyučující pronesla následující komentář: „Pánové nás přišli

oblažit svojí přítomností. To je sice příjemné, ale vlastně bychom se bez vás obešly. To, o čem zde mluvíme, je zajímavé jen pro ty, kteří skutečně půjdou učit.“

Z prvního příběhu je zřejmé, že vyučující podsouvá studentkám jako ženám úmysl složit zkoušku na základě jiných než intelektuálních výkonů. Druhý příběh je obdobný: vyučující předjírá kariérní volbu studujících na základě jejich pohlaví a podle toho k nim zřejmě přistupuje. V obou případech vyučující činí paušalizující soudy, které se opírají o stereotypní představu o schopnostech a sociálních rolích mužů a žen.

Přístup obou vyučujících vychází z genderového uspořádání společnosti, podle něhož je možno lidi rozdělit na dvě skupiny (ženy a muže), které mají odlišné schopnosti, vlastnosti a zájmy, jež jsou dány od přírody a jsou nezměnitelné. Dělení se však netýká pouze lidí, ale také věcí, aktivit, hodnot atd., z nichž je většina spojována s muži (např. fyzická síla, finanční zajištění, rychlá auta, modrá barva, pivo atd.), nebo se ženami (např. fyzická atraktivita, domácnost, růžová barva, likéry atd.). Uplatňování podobných stereotypů je formou genderově motivovaného obtěžování, a to proto, že vedou k vytváření nepříjemného a potažmo až nepřátelského prostředí. Vinou podobných komentářů se konkrétní ženy a muži mohou cítit ve škole nevítaní, protože se odhlíží od jejich individuálních dispozic a výkonů, a naopak jsou na ně aplikovány zevšeobecňující soudy, které se odvíjejí od jejich biologického pohlaví.

Proč jsou genderově stereotypní poznámky hodnoceny jako součást sexuálního obtěžování? Přestože tyto komentáře nemají sexuální povahu, odrážejí rigidní představu o rozdělení společnosti na dvě odlišné sféry – „ženskou“ a „mužskou“, a dělí tedy společnost podle pohlaví. Od této představy se pak obvykle odvíjí i rozdílné hodnocení studentek a studentů, které nesouvisí s jejich studijními výkony. Jestliže jedním z hlavních rysů sexuálního obtěžování je vytváření nepřátelského a diskriminačního prostředí, je potřeba si uvědomit, že užívání genderových stereotypů ve výuce a v hodnocení jednotlivých studujících má stejné účinky. Jak extrémní podobu může takový přístup mít, ukazují následující příklady:

Příběh 9

Na nejmenované lékařské fakultě házel učitel při zkouškách po studentkách zrním, pokud neznaly odpovědi na jeho otázky.

Příběh 10

Během výuky ekonomie na nejmenované ekonomické fakultě vyučující pronesl následující komentář: „Ty ženské jsou strašné, ty žijí donekonečna, co to stojí stát, sociální a zdravotní pojištění,“ a v žertu implikoval, že by snad bylo lépe, kdyby stát nějakým způsobem starší ženy likvidoval.

Genderově motivované obtěžování je založené na představě, že lidské bytosti lze dělit na dvě v principu odlišné skupiny, tj. ženy a muže, a uplatňuje stereotypní představy o tom, jací muži a ženy jsou resp. jací by měli být, připisuje jim odlišné schopnosti, dovednosti, zájmy, vzhled, životní styl atd. Představa o „ženském“ a „mužském“ je navíc hierarchicky uspořádána, takže společnost upřednostňuje vlastnosti a schopnosti definované jako „mužské“. Při genderově motivovaném obtěžování dochází ke zneužívání takto kulturně konstruovaného nadřazeného postavení mužů nad ženami (v některých situacích naopak), případně heterosexuálně orientovaných osob nad lidmi s homosexuální orientací, nebo osob splňujících představu „správné ženy“ či „správného muže“ nad osobami, které se tradičním představám o ženách a mužích vymykají.

2.2. SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ: SHRUTÍ

Situace, ve kterých dochází k sexuálnímu a genderově motivovanému obtěžování, jsou charakteristické tím, že v nich dochází k:

- ➔ **vnášení sexuálního podtextu do profesně definovaných vztahů:** Učitelé/ky a studenti/ky v takových situacích nejsou primárně vyučujícími a studujícími, ale stávají se „pouze“ ženami a muži. Do profesního vztahu vstupují aspekty, které v něm nemají mít žádné místo – sexualita a genderová příslušnost.
- ➔ **potvrzování či zvyšování mocenské převahy:** Podstatou sexuálního a genderově motivovaného obtěžování je získat, zvýšit nebo si potvrdit mocenskou převahu nad druhým člověkem. Vztah mezi vyučujícími a studujícími je a priori asymetrický. V případě sexuálního obtěžování vyučující svoji moc zvyšují tím, že profesní vztah vyučující – studující převádějí do osobní roviny, v níž dominuje vztah muž – žena.

O sexuálnímu a genderově motivovaném obtěžování bychom však neměli uvažovat pouze v tradičních dimenzích heterosexuálních vztahů. Obdobně nepřijatelné je obtěžování studentů učiteli-muži a studentek učitelkami-ženami. Vedle pokusů o sexuální vztahy jde ale i o ponižování a šikanování mužů a žen odkazy na jejich údajnou či skutečnou homosexuální orientaci či kvůli tomu, že nenaplní představy o tradičním „mužství“/„ženství“.

3. JAK ČASTÉ JE OBTĚŽUJÍCÍ CHOVÁNÍ NA ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH A V JAKÝCH SITUACÍCH SE NEJČASTĚJI VYSKYTUJE?

Až do roku 2009 nebylo možno na tuto otázku odpovědět, neboť údaje o výskytu SGO v českém vysokoškolském prostředí chyběly. Následující část přináší několik zjištění z výše zmíněného výzkumu. Uváděná čísla se vždy vztahují k počtu studujících, kteří se výzkumu zúčastnili. K obdobným závěrům docházejí i další výzkumná šetření v ČR i v zahraničí.³ Konkrétně bylo zjištěno, že:

- ➔ 3 % studujících se setkala s chováním, které oni sami považují za sexuální obtěžování. Budeme-li předpokládat, že se výzkumný nálezní přibližně kryje s celkovým výskytem těchto zkušeností u studentské populace, pak by to znamenalo, že sexuálně obtěžováno bylo 11 000 studentek a studentů z celkového počtu 370 000 osob, které na českých vysokých školách studovali v akademickém roce 2008/09. Je ovšem potřeba si uvědomit, že toto číslo zahrnuje pouze případy, kdy by studující rozpoznali a explicitně pojmenovali chování vyučujících jako sexuální obtěžování.
- ➔ Více než 80 % studujících uvedlo, že zná někoho, kdo byl sexuálně obtěžován.
- ➔ Až 78 % studentů/ek uvedlo, že se setkali s chováním, které má charakteristiky sexuálního a genderově motivovaného obtěžování.
- ➔ Více než polovina studujících (54 %) zažila, že vyučující v rámci vyučování dělali nevhodné poznámky o ženách a mužích.
- ➔ Téměř polovina studujících (48 %) zažila, že se k nim vyučující chovali odlišně než k ostatním kvůli tomu, že jsou ženou či mužem.
- ➔ Téměř třetina studujících (32 %) měla zkušenost s tím, že vyučující vyprávěli sexuální laděné příběhy nebo vtipy o sexu, včetně příběhů a vtipů o homosexuálním chování.
- ➔ Výskyt různých projevů nechtěné sexuální pozornosti a sexuálního nátlaku je výrazně menší, nicméně při odhadu na celou studentskou populaci se jedná o významný počet konkrétních studentů/ek. Pohybuje se mezi 0,2 až 7 %. Nejčastěji se jednalo o pozvání na rande (7 %) a nevhodný fyzický kontakt (6 %).

³ Pro český kontext viz také např. výsledky výzkumu prováděného v letech 2008-2009 týmem Národního kontaktního centra – Ženy a věda (Šaldová, Tupá, Vohlídalová, 2009).

3.1. ŠEDÁ ZÓNA – KDY HROZÍ VZNIK SEXUÁLNÍHO OBTĚŽOVÁNÍ?

Obtěžující chování jsme si definovali jako situace, v nichž se profesní vztah mezi vyučujícími a studujícími převádí na vztah sexualizovaný. Určité situace této proměně vztahu mezi studujícími a vyučujícími napomáhají. Jsou to především:

- ➔ setkávání mimo školní prostředí
- ➔ tykání a proměna formálních forem vztahu v neformální

3.1.1. „BYLI JSME S UČITELEM NA PIVU“

Možná máte rádi uvolněnou atmosféru, když se po přednášce či semináři jde společně s vyučujícími do kavárny nebo restaurace. Máte také pocit, že získáte na vyučující jiný pohled a že váš vztah získá lidštitější charakter? Takové situace mají ovšem i svá rizika.

Setkávání mimo prostředí školy je jedním z hlavních faktorů, které umožňují proměnu vztahu mezi vyučujícími a studujícími a případně vedou ke vzniku obtěžování. Může se jednat buď o školní aktivity, které probíhají mimo prostor školy (např. exkurze, praxe), nebo o setkání, která přesahují rámec vzdělávání (např. posezení v restauraci po přednášce).

Přestože rozvolnění vztahů může být příjemné či z něj můžete mít dočasně určité výhody (např. lepší přístup k informacím o průběhu atestací, jejich termínu apod.), v jiném prostředí a v jiném kontextu (např. u zkoušek) vám neformálnost vztahu s vyučujícími může být nepříjemná. Také může způsobit konflikt, a to buď mezi vámi a učitelem/kou (např. může vás nepříjemně překvapit, že učitel, který se k vám před týdnem choval mile a osobně, je u zkoušky velice nekompromisní, ačkoliv vy jste očekávali opak), nebo mezi vámi a ostatními studujícími.

I pro vaše kolegyně a kolegy může mít proměna vztahu s vyučujícími nepříjemné dopady (viz příběh 6). Studující, kteří se z jakéhokoliv důvodu neformálního setkání neúčastnili, se mohou cítit vyloučení či mohou mít pocit, že se k nim učitel/ka chová odlišně a že před nimi máte díky neformálním vztahům s vyučujícími výhody.

Na setkáních mimo školu se často pije alkohol, který napomáhá k překračování hranic profesního vztahu mezi vyučujícími a studujícími. Alkohol také může hrát roli budoucího alibi v případě, kdy opravdu k obtěžujícímu chování dojde.

3.1.2. „PANÍ PROFESORKO“, „PANE PROFESORE“, NEBO „MARIE“, „PEPO“?

Nabízeli vám vyučující tykání? Byli byste rádi, kdyby vám tykání nabídli? Nebo vám naopak byla nabídka tykání nepříjemná, ale nevěděli jste, zda ji můžete odmítnout, aniž by se vyučující urazil/a? Přemýšleli jste i o tom, jak (by) tykání proměnilo váš vztah s vyučujícími?

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že pohled studujících na tykání se liší. Rozhodně je pro velkou část studujících poté, co začnou svým vyučujícím tykat, obtížnější zachovat si odstup a formální respekt. Z toho pak pro ně plynou nepříjemné pocity zejména při zkouškách, kdy mohou očekávat větší úlevy, nebo se dostávají do rozpaků, zda při oficiálních příležitostech učiteli/ce stále tykat. Odmítnutím nabízeného tykání nemusíte vyvolat nepříjemné reakce ze strany vyučujících. Vyučující rádi uslyší, že si jich vážíte a že si chcete tento formální rys vyjadřování respektu udržet.

Následující výpověď reprezentuje názor studujících, kteří preferují, aby vztah vyučujících a studujících zůstal v profesní rovině: *Já mám jako ráda nějaké hranice, aspoň jako mírné. Mezi námi a vyučujícími je přeci rozdíl.* Hranice přitom nemusí znamenat odcizení, jak ukazuje další výpověď, v níž jsou popisováni vyučující, na které studentka ráda vzpomíná.

Příběh 11

Nejezdili jsme spolu na žádné mimoškolní výlety a tak. Ale oni měli ten úžasný dar, že věděli, co nám ze svého života někdy mohou říct a nemusejí říct. ... Nevím o nich vlastně nic, kromě základních údajů, nevím, jestli byli vdaní, ženatí, jestli měli děti. Nikdy jsme s nima žádný jejich ani naše osobní problémy nerozebírali. Ale věděli jsme, že oni ctí naše názory, že já jako můžu říct tohle se mi líbí, tohle se mi nelíbí, a můžu dokonce jakoby neuposlechnout jejich příkazu, když to mám nějak zdůvodněný. Že jsou tam jako určité jasné hranice, je tam zákon, rodiče, škola... Ale v těchhle hranicích už je to hodně volný. Oni nám dávali na výběr – oni nás chtějí něco naučit, my se chceme učit a my v ně máme důvěru.

3.1.3. KDYŽ OBA SOUHLASÍ ANEB LÁSCÉ NEPORUČÍŠ?

Partnerské vztahy mezi vyučujícími a studujícími jsou v souvislosti se sexuálním obtěžováním specifickým problémem. Jelikož se jedná o konsenzuální vztahy, do kterých studentky/i vstupují dobrovolně, nelze hovořit o sexuálním obtěžování v pravém slova smyslu. Přesto představují i konsenzuální vztahy výrazné porušení hranic profesního vztahu. Navíc konsenzuální partnerské vztahy mezi vyučujícími a studujícími vznikají v nerovné situaci. I když nejsou v přímém pedagogickém vztahu, je vyučující vždy – minimálně symbolicky

z hlediska své profesní pozice – v pozici mocnějšího. Ve vztahu mezi studující/m a vyučující/m dochází i k zásadnímu konfliktu mezi asymetrií profesního vztahu na jedné straně a žádoucí symetrií osobního partnerského vztahu na straně druhé.

Konsenzuální vztahy lze jen výjimečně utajit před okolím a situace může mít celou řadu negativních dopadů: může otrávit studijní atmosféru, vést k vyloučení studenta/ky, který/á je objektem zájmu učitele/ky, ze studijní skupiny, i rozbít celou studentskou skupinu a tak negativně postihnout všechny studující. Jinými slovy, konsenzuální vztahy jsou i pro studující potenciálně zdrojem mnoha problémů. Jejich hlavní charakteristiky lze shrnout následovně:⁴

- ➔ jedná se o situaci, kdy jedna osoba má nad druhou moc
- ➔ dochází ke střetu zájmů, který může vyvolávat napětí (například jak může vyučující spravedlivě známkovat studenta/ku, když s ní/m má partnerský či sexuální vztah?)
- ➔ konsenzuální vztahy mezi vyučujícími a studujícími mají velký potenciál k využití a zneužití
- ➔ mají dopady i pro další osoby, které mohou mít pocit, že daný/á studující je protežován/a
- ➔ ovlivňují celkovou atmosféru ve studijní skupině a mohou tak mít negativní důsledky pro ostatní studující

Ve světle těchto okolností doporučujeme velkou opatrnost, pokud jde o navazování intimních vztahů s vyučujícími. Jakkoliv si budete myslet, že máte věci pod kontrolou, mocenská dynamika hraje proti vám. Je také dobré mít na paměti, že pokud vyučující usiluje o intimní sblížení se studentkou/em, vědomě lavíruje na hraně své etické a profesní odpovědnosti.

Co dělat v případě, že by vám takový vztah nebyl proti mysli? Můžete s jeho navázáním počkat do doby, kdy již nebudete v přímém pedagogickém vztahu a kdy se mocenská nerovnováha upraví. Jako minimální řešení doporučujeme alespoň změnit kurz, vedoucí/ho práce apod. Podobný postup doporučujeme i v případě, kdy intimní vztah existuje před tím, než se oba partneři dostanou do situace, kdy je jeden z nich vyučujícím a druhý studujícím. I v tomto případě vřele doporučujeme vyhnout se přímému pedagogického vztahu.

⁴ Sandler a Paludí, cit. in Paludí a Barickman, 1998, str. 8-9.

Sexuální a genderově motivované obtěžování představuje překročení hranic profesně definovaného vztahu mezi vyučujícími a studujícími. I v případech, kdy aktéři/rky nechťejí záměrně obtěžovat druhé, může k takovému chování dojít. Existují okolnosti, které k tomu přispívají. Jedná se zejména o neformální setkávání mimo školu, tykání a navazování (zdánlivě) dobrovolných intimních vztahů. Zachovat v takových situacích hranice a pravidla je obtížné, a proto je vhodnější na takové situace ani nepřistupovat.

Za udržení vztahu mezi vyučujícími a studujícími na profesní úrovni a bez obtěžování nese za všech okolností zodpovědnost vyučující. Přesto i vy můžete průběh vztahu ovlivnit a nejt jeho proměně „naproti“. V okamžiku, kdy ve vás chování vyučující/ho vzbuzuje pochyby, pokuste se mu/jí dát zpětnou vazbu a sdělte jí/mu, že je pro vás po dobu studia či po dobu, kdy je ona osoba vaší/m vyučující/m, čistě profesní vztah přehlednější.

4. JAK SE OBTĚŽUJÍCÍMU CHOVÁNÍ BRÁNIT?

Následující část vám představí několik možností, jak řešit situace, kdy se setkáte s obtěžujícím chováním.⁵ Na většině českých vysokých škol bohužel neexistují specifická pravidla, která by určovala, jak by měli studující postupovat, pokud se s obtěžováním setkají. Přesto i v takové situaci můžete podniknout některé kroky, které by měly pomoci SGO zastavit a případně vést k potrestání toho, kdo se obtěžujícího chování dopouští.

Chceme také znovu připomenout, že ačkoliv se ve vysokoškolském prostředí jedná o vztah mezi dvěma dospělými lidmi, zodpovědnost za zachování hranic profesního vztahu leží jednoznačně na straně konkrétních vyučujících a vysoké školy, kterou vyučující zastupují.⁶ Jelikož je vztah mezi vyučujícími a studujícími vztahem s mocenskou nerovnováhou, musí si vyučující jako ti, kteří mají formální moc nad studujícími, být vědomi svého závazku a povinnosti vytvářet příznivé a spravedlivé prostředí pro studium.

Přestože se tato příručka věnuje specificky sexuálnímu a genderově motivovanému obtěžování studujících ze strany vyučujících, navrhované postupy řešení a prevence můžete s patřičnými úpravami použít i v případech, kdy se setkáte s nepříjemným, nevhodným a obtěžujícím chováním ze strany jiných zaměstnanců/kyň fakulty či univerzity (administrativní personál, personál zajišťující chod školy atd.), případně s obtěžováním ze strany vašich spolužáků/aček.

⁵ Tato část vychází ze zahraničních zkušeností a především z Allen, 1995, a Paludi a Barickman, 1998.

⁶ Viz Brandenburg, 1997.

Dva následující postupy popsané v podkapitole 4.1. ukazují neformální způsob řešení, který nezahrnuje intervenci ze strany vysoké školy. Jelikož ponechávají iniciativu s vyjádřením nesouhlasu s chováním vyučující/ho zcela na vás, mohou přispět k tomu, abyste získali důležitý pocit kontroly nad situací. Pokud nesouhlas projevíte, ukážete jasně své odhodlání se sexuálnímu a genderově motivovanému obtěžování postavit a zabránit mu.

Oba postupy lze použít v případě, kdy jste se stali terčem obtěžování vy osobně, nebo i v případě, kdy jste svědky obtěžování vašich spolužaček a spolužáků. Rovněž jako svědek/kyně máte plné právo se proti takovému chování ohradit, a to nejen kvůli negativním dopadům, které má na obtěžované studenty/ky, jichž se zastáváte, ale také kvůli nepříjemným následkům, které má takové chování na vás a atmosféru ve vaší studijní skupině.

Jakékoliv chování, které má nemístně intimní či sexuální podtext, není součástí vzdělávacího procesu a nepatří do něj, je obtěžujícím chováním. Vůči takovému chování mají studenti/ky právo vyjádřit svůj nesouhlas a požadovat, aby přestalo.

4.1. NEFORMÁLNÍ MECHANISMY ŘEŠENÍ

4.1.1. DOPIS OBTĚŽUJÍCÍ OSOBE

Jednou z doporučených možností, jak situaci řešit na individuální úrovni, je napsat člověku, který obtěžuje, dopis a upozornit jej, že vám je jeho/její chování nepříjemné, a požádat jej/ji, aby své chování změnil/a. Dopis by měl obsahovat následující informace:⁷

➔ 1. Faktický popis toho, co se stalo

Popis událostí by měl být nehodnotící a co nejdetailnější, včetně dat, míst, svědků a popisu událostí.

Například: „Během konzultace dne 3. října 2009 jste mi řekl/a: „S vaší prací nejsem spokojený/á, a proto zápočet nedostanete. Můžeme to ale probrat při večerí a uvidíme, co by se s tím ještě dalo dělat.“

⁷ Paludi a Barickman, 1998, str. 8-9.

➔ 2. Popis toho, jaké dopady pro vás události měly

Doporučujeme také, abyste se pokusili popsat i pocity, které ve vás chování učitele/ky vyvolalo.

Například: „Vaše poznámka mne nepříjemně zaskočila a vyvolala ve mně obavy, co se stane, když nepřistoupím na váš návrh. Od té doby nemohu chodit ani na semináře, ani na konzultace, protože je mi nepříjemné se s vámi setkat o samotě.“

➔ 3. Návrh dalšího postupu

V této části dopisu byste měl/a formulovat svoji představu o změně chování vyučující/ho.

Například: „Přeji si, aby podobné návrhy z vaší strany již nikdy nezazněly.“

Je opravdu nutné, abych popisoval/a i své nepříjemné pocity?

Psaní druhé části dopisu může být zvláště obtížné. Jsme si vědomi toho, že pro osobu, která je/byla vystavena obtěžujícímu chování, není definování a popisování zažívaných pocitů nic příjemného. Přesto tento krok doporučujeme, a to z několika důvodů:

- ➔ Vyučující se ne vždy dopouštějí obtěžujícího chování záměrně, často si neuvědomují, že vám jejich chování může být nepříjemné, protože oni je myslí dobře. Váš dopis může nabídnout zpětnou vazbu a vést k žádoucí změně chování.
- ➔ Vyjádření vlastních pocitů vám může pomoci ujasnit si, proč je vám dané chování nepříjemné.
- ➔ Pokud vyučující ani po obdržení dopisu své chování nezmění, dopis s detailním popsáním toho, jak na vás konkrétní chování působilo, bude důležitým podkladem při dalším řešení obtěžujícího chování.

Dopis by měl být doručen adresátovi/ce doporučeně, nebo předán osobně za asistence dalšího svědka či svědků, aby jste měl/a doklad pro případné další vyšetřování. Důležité je uschovat si kopii dopisu.

4.1.2. OSOBNÍ KONFRONTACE OBTĚŽUJÍCÍ OSOBY

Podobný scénář lze využít i při osobní konfrontaci osoby, která se měla dopustit SGO. Tento postup je určitě náročnější, a proto doporučujeme, abyste se na konfrontaci dobře připravil/a. U tohoto setkání by měla být třetí osoba, které důvěřujete, pro případnou podporu a svědectví. Do samotného průběhu konfrontace by třetí osoba neměla zasahovat. Naopak může pomoci při vypracování záznamu ze setkání. V něm detailně popište:⁸

- ➔ co kdo řekl
- ➔ jak na vás dotyčný člověk reagoval
- ➔ zda se vám dotyčný člověk omluvil a přislíbil změnu svého chování
- ➔ jak jste se cítil/a po konfrontaci
- ➔ jak výměnu názorů vnímala třetí osoba

Oba zmíněné postupy jsou diskrétním způsobem, jak přispět k řešení situace a přimět obtěžující osobu reflektovat a změnit své chování. Oba způsoby nabízejí obtěžující osobě zpětnou vazbu, jak její/ho chování působí na jiné, což může vést k vyřešení situace bez formálního obvinění. I zde platí, že v případě, že ani po osobní konfrontaci obtěžující chování neustane, bude záznam z osobní konfrontace důležitým dokumentem pro následné způsoby řešení.

4.2. FORMÁLNÍ MECHANISMY ŘEŠENÍ

V následujícím textu vám představíme modelový scénář postupu, který předpokládá fungující mechanismy, které si škola stanovila pro prevenci a řešení případů SGO. Tento modelový postup uvádíme, abychom ukázali možnosti, které jsou standardně využívány na prestižních univerzitách v zahraničí a ke kterým by i vysoké školy v ČR měly směřovat. Uvádíme ale i scénář, který reaguje na reálnou situaci v ČR a snaží se vám nabídnout postupy, jež je možné uplatnit i tam, kde tyto mechanismy nefungují.

Detailní popis standardů řešení a prevence SGO naleznete také v **Příručce pro vedení vysokých škol a vyučující *Sexuální obtěžování na vysokých školách: Proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat*** (2009). Ta se opírá o dlouholeté zkušenosti ze zahraničí i o představy o řešení, které formulovali studující na českých vysokých školách v rámci výzkumu, jež provedl tým Univerzity Karlovy.

⁸ Ibid. str. 10.

Studenti/ky mohou na vlastní škole navrhnout, aby byla přijata standardní pravidla upravující prevenci a řešení případů sexuálního a genderově motivovaného obtěžování. Doporučujeme postupovat následovně:

- ➔ požádat o projednání vedoucí/ho katedry, studijní/ho proděkana/ku či přímo děkana/ku
- ➔ vznést návrh na Akademický senát; návrh je možné vznést buď přímo, nebo prostřednictvím zvolených osob
- ➔ vytvořit studentskou petici

4.2.1. PODÁNÍ STÍŽNOSTI

Pokud z jakéhokoliv důvodu nechcete řešit situaci sám/sama, můžete podat oficiální stížnost. Při jejím formulování a zvažování dalšího postupu můžete také využít pomoci některých českých institucí, které se problematice sexuálního obtěžování věnují, jako například katedry genderových studií Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze⁹, Národního kontaktního centra – Ženy a věda Sociologického ústavu Akademie věd¹⁰ či Oddělení genderových studií Masarykovy univerzity v Brně¹¹.

Komu stížnost adresovat?

Protože je velmi pravděpodobné, že stejně jako na většině vysokých škol v České republice, i na vaší chybí pravidla a mechanismy řešení případů SGO, stojíte v první řadě před otázkou, komu stížnost adresovat. Logicky se nabízí možnost využít standardních postupů a obrátit se na vedoucí/ho vaší katedry, proděkana/ku pro studium, studentskou kurii akademického senátu či přímo na děkana/ku vaší fakulty. Pokud byste z jakéhokoliv důvodu neměli v tyto orgány důvěru¹², můžete zvážit i možnost obrátit se přímo na rektora/ku vaší vysoké školy. Je však důležité promyslet pro a proti takového rozhodnutí.

Na jedné straně takový postup může nabídnout větší nestrannost vyšetřování, protože rektor je minimálně o jednu úroveň řízení vzdálen od toho, kdo pravděpodobně obtěžuje. Na druhé straně je fakulta, odkud stížnost vzešla, postavena do problematické pozice a její děkan/ka může získat pocit, že byl/a obejit/a, a to může ovlivnit jeho/její přístup k vyšetřování vaší stížnosti. Proto, pokud tomu nebrání závažné důvody, doporučujeme začít s řešením přímo na fakultní úrovni.

⁹ Viz www.fhs.cuni.cz/gender.

¹⁰ Viz www.zenyaveda.cz.

¹¹ Viz www.muni.cz/fss/general/structure.

¹² Například pokud se stížnost týká proděkana/ky či děkana/ky nebo pokud víte, že má úzkou osobní vazbu na osobu, která obtěžuje.

Jak by měla stížnost vypadat?

Ať už je stížnost adresována kterémukoliv ze zodpovědných orgánů, měla by opět zahrnovat:

- ➔ **1. detailní popis toho, co se stalo**
- ➔ **2. popis vašich pocitů a dopadů obtěžujícího chování na průběh a výsledky vašeho studia**
- ➔ **3. vaši představu o tom, jak by se situace měla řešit**

Instituce školy nese odpovědnost za nastalou situaci a měla by se snažit pomoci jednotlivým osobám události správně pochopit a rozhodnout se o dalším postupu. V případě podání podnětu by jej samozřejmě měla adekvátně řešit. Nemá-li vysoká škola stanovenou osobu kompetentní pro řešení SGO, můžete v oficiální stížnosti přímo o její určení požádat. Tato osoba vám může pomoci promyslet možnosti, které nabízejí existující předpisy, ale může se také pokusit zprostředkovat komunikaci mezi oběma stranami a v některých případech i pomoci vyřešit celou záležitost.

4.2.2. OBJASNĚNÍ STÍŽNOSTI PŘED KOMISÍ

Další možností je požadovat sestavení komise, která stížnost důkladně vyšetří. Při vyšetřování je potřeba dbát na zachování diskrétnosti všech zúčastněných stran. Doporučujeme, abyste navrhli/a ustavení komise, která bude složena z vyučujících, externích expertek/expertů i studujících. Takové řešení nabízí vyvážený přístup k vyšetřování i zohlednění různých perspektiv při rozhodování. Přínosem je zastoupení různých částí akademické obce a vliv externích odborníků/nic.

Komisi by měl tvořit lichý počet osob (např. 7) a její složení by mělo být co nejbližší paritnímu zastoupení žen a mužů (tedy např. 4 a 3). Zohledňovat by se měly i další charakteristiky, jako je věk, postavení atd. Důležité je zachovat co největší pestrost pohledů.

Výběr vhodných osob, které budou stížnost prošetřovat a potenciálně navrhnout i disciplinární opatření, je nesmírně důležitý krok. Na komisi bude ležet zodpovědnost za důkladné a zároveň včasné prošetření stížnosti¹³, proto požadujte, aby její členové a členky byli citlivými a důvěryhodnými lidmi a měli expertizu či zkušenosti s řešením podobných záležitostí. Případně požadujte, aby členové a členky komise byli v problematice sexuálního obtěžování ještě před prošetřováním stížnosti proškoleni/y.

¹³ Viz Příručka pro vedení vysokých škol a vyučující. *Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat.*

4.2.3. DALŠÍ DOPORUČENÍ

Ať už se rozhodnete pro kteroukoliv ze zmíněných cest řešení, je vhodné:¹⁴

- ➔ vést si deník, ve kterém budete zaznamenávat své zkušenosti s osobou, která se podle vašeho názoru dopouští obtěžujícího chování. Záznamy by měly obsahovat i jména případných svědků, přesná data, kopie vzkazů atd.
- ➔ vyhledat podporu vysokoškolských psychologických poraden, akademických pracovišť zabývajících se genderovými studii nebo mimoškolních organizací zmíněných výše
- ➔ uvědomit si, že formální řešení mohou být náročná a že často znamenají těžkosti a stres pro všechny zúčastněné. Přes tuto náročnost je trvání na prošetření a vyřešení případů sexuálního a genderově motivovaného obtěžování nesmírně důležitým krokem ke změně přístupu k obtěžujícímu chování i k zastavení dalšího výskytu takového chování.

5. INTERVENCE ZA PŘIJETÍ MECHANISMŮ PREVENCE A ŘEŠENÍ SEXUÁLNÍHO OBTĚŽOVÁNÍ

Jak již bylo zmíněno, v českém kontextu prakticky žádná vysoká škola nemá explicitně formulovaná pravidla pro řešení SGO a akademické obci chybí hlubší povědomí o tomto fenoménu. Studující ani vyučující nejsou rutinně seznamováni/y s tím, co SGO obnáší a jaké možnosti mají k dispozici v případě, že se s ním setkají. Takový stav je nadále neudržitelný, neboť nečinnost v tomto ohledu znamená přehlížení rizika SGO se všemi souvisejícími důsledky.

Je proto třeba usilovat o urychlenou nápravu, která je v zájmu studujících. Studujícím se nabízí především cesta podnětu Akademickému senátu vaší fakulty či vysoké školy. V rámci podnětu je možné požadovat:

- ➔ zformulování Etického kodexu vyučujících
- ➔ vydání Opatření děkana/ky pro předcházení SGO
- ➔ jmenování stálé komise pro řešení stížností na SGO
- ➔ pravidelné vzdělávání vyučujících i studujících v dané problematice

¹⁴ Paludi a Barickman, 1998, str. 12.

Doufáme, že vám tato příručka pomůže připravit si argumentaci pro prosazování těchto požadavků na vaší vysoké škole. **Připravte se zvláště na obvyklé protiargumenty.** Abychom vám tuto přípravu usnadnili, pro inspiraci shrnujeme některé stále se opakující soudy i s krátkým naznačením, jak proti podobným soudům argumentovat.

➔ **Na vysoké škole studují dospělí lidé, kteří se dokáží sami bránit.**

Při takové argumentaci doporučujeme odkázat na mocenskou hierarchii vztahu vyučující – studující, i na to, že VŠ by neměla na studující přenášet zodpovědnost za řešení situací, ve kterých dojde k profesnímu selhání vyučujících.

➔ **Není potřeba zavádět další předpisy, stávající opatření jsou dostatečná.**

Je pravda, že nově zavedený antidiskriminační zákon (Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací) se věnuje i problematice sexuálního obtěžování, a doporučujeme se na existenci tohoto zákona odvolávat při řešení případů SGO. Nicméně lze poukázat na obecně nízkou vymahatelnost práva v České republice a zdlouhavost takového postupu. Navíc antidiskriminační zákon nezahrnuje případy genderově motivovaného obtěžování, které popisuje tato příručka a které jsou velmi častou formou obtěžujícího chování. Stávající pravidla, která upravují chod a vztahy na VŠ, jsou formulována obecně, nezahrnují problematiku SGO a neumožňují tak řešení případů SGO. Doporučujeme také odkázat na to, že podle většiny výzkumů k velkému počtu případů obtěžujícího chování dochází z neznalosti a nerespektování hranic profesně definovaného vztahu mezi vyučujícími a studujícími. Jasně vymezení hranic vztahu vyučující – studující a investice věnovaná na zvyšování informovanosti a profesionality povede ke snížení počtu obtěžujících situací a přispěje ke zlepšení studijního prostředí.

➔ **Zbytečná formalizace vztahů mezi vyučujícími a studujícími povede k jejich zhoršení a k odcizení.**

Hlavním cílem etického kodexu pro vyučující a opatření proti obtěžování není vztahy mezi vyučujícími a studujícími ochladit. Naopak, jak ukázaly příklady, které uvádí tato příručka, dodržování profesionálních vztahů studujícím ulehčuje orientaci a zamezuje zmatení a nepříjemnostem, jež plynou z nepochopení či nepřehlednosti situace. Výpovědi studujících také poukazují na to, že studenti/ky definují schopnost dodržet profesionálně definovaný rámec vztahu jako součást pedagogické profesionality (viz příběh 11).

➔ Opatření pro řešení případů SGO jsou zneužitelná.

Vysoké školy se mohou bránit zavedení formálních i neformálních opatření k prošetřování případů SGO s ohledem na jejich údajnou zneužitelnost. Zde doporučujeme upozornit na to, že naopak nepřehlednost současné situace napomáhá zneužívání moci (viz např. příběhy 1 a 6). Všechna opatření, která jsou standardně zaváděna v zahraničí a která doporučuje *Příručka pro vedení vysokých škol a vyučující*, počítají s důkladným, nestranným a diskrétním prošetřením všech vznesených stížností na obtěžující chování. Jsou-li navrhované kroky dodrženy, je možnost jejich zneužití zcela mizivá. Naopak zavedení těchto opatření by mělo napomoci i ochraně osob, které by byly ze spáchání sexuálního obtěžování křivě nařčeny.

➔ Objektem obtěžujícího chování se může přeci stát i vyučující.

Jasně vymezení vztahu mezi vyučujícími a studujícími vede i k ochraně vyučujících a je tedy prospěšné pro všechny strany. Ačkoliv se tato příručka zabývala obtěžováním studujících ze strany učitelů/ek, měla by se pravidla na vysokých školách zabývat i obtěžováním učitelů/ek ze strany studujících a obtěžováním mezi studujícími navzájem.

➔ Nejedná se o sexuální obtěžování, ale o normální součást vztahů.

Velmi často se zřejmě setkáte se soudem, že vyjadřování obdivu či komplimentů není obtěžováním, ale naopak součástí galantnosti či normálních vztahů; vyučující i studující jsou přece zároveň muži a ženami a do vztahů mezi ženami a muži patří i sexuální a erotické napětí.¹⁵ Tento argument je falešný a nerespektuje základní definici vztahu mezi vyučujícími a studujícími ani si neuvědomuje mocenskou nerovnost tohoto vztahu. Vyučující i studující jsou vázáni vzájemným úsilím k předávání a osvojování si znalostí studovaného oboru. Převádění profesního vztahu do vztahu sexualizovaného je nesprávné a nepřijatelné.

Vhodné je apelovat na praxi předních světových univerzit. Ta demonstruje, že dobré univerzity, které usilují o vytvoření kvalitního studijního prostředí, věnují problematice sexuálního a genderově motivovaného obtěžování odpovídající pozornost. Na předních univerzitách, jako např. univerzitě v Oxfordu, Harvardově či Humboldtově univerzitě aj., mají jasně definovaná pravidla pro řešení sexuálního obtěžování, ustavené komise, zásady

¹⁵ V tomto duchu se před časem vyjádřil i prorektor nejmenované vysoké školy: „A jen tak mimochodem, před nějakým časem se mne snažila přimět k povolnosti studentka, ale rady jsem si věděla už proto, že považuji dobývání v obou směrech za docela normální...“ (cit. in Kotek, 2009).

profesionálního chování vyučujících ke studujícím, které jsou zahrnuty v etickém kodexu, a ve svých dokumentech zdůrazňují nepřijatelnost obtěžujícího chování.¹⁶

6. ZÁVĚR

Na podzim roku 2009 přinesla česká média rozsáhlé zprávy o dvou kauzách sexuálního obtěžování na českých vysokých školách. Obě tyto kauzy ukázaly, že obtěžující chování se na českých vysokých školách vyskytuje, a že dokonce není výjimečným jevem. Potvrdily tak výsledky nedávných výzkumů. Oba medializované případy také ilustrovaly dva rozdílné přístupy vedení vysokých škol k řešení SGO. V jednom případě vedení vysoké školy reagovalo bagatelizací, ve druhém se postaralo – i díky vytrvalému tlaku studujících – o prošetření případu a o vyvození důsledků pro vyučujícího, který se obtěžujícího chování dopustil. Byl přinucen školu opustit.

Druhý případ tak signalizuje, že i v České republice dochází k proměně vnímání problematiky SGO a že zodpovědné vedení vysokých škol si uvědomuje nutnost podobné situace řešit transparentně a důsledně. Lze jen doufat, že se vysoká škola, na které studujete, vydá touto cestou. Dokud však nezformuluje vlastní opatření proti SGO, může vám posloužit tato příručka a případně i konzultace s naším týmem.

¹⁶ Viz např. The University of Oxford (www.admin.ox.ac.uk/eop/har/), Harvard University (www.fas.harvard.edu/home/dean-and-administration/policies-for-faculty-students-and-staff/sexual-harassment-officers-and-resources.shtml), Humboldt-Universität (www.gremien.hu-berlin.de/frb/sbel).

LITERATURA

Allen, B. T. *Preventing Sexual Harassment on Campus: Policies and Practices for Higher Education*. Washington: College and University Personnel Association, 1995.

Brandenburg, B. J. *Confronting Sexual Harassment: What Schools and Colleges Can Do*. New York: Teachers College Press, 1997.

Dziech, B. W., Hawkins, M. W. *Sexual Harassment in Higher Education: Reflections and New Perspectives*. New York: Garland Publishing, 1998.

Dziech, B. W., Weiner, L. *The Lecherous Professor: Sexual Harassment on Campus*. Urbana: University of Illinois Press, 1990.

Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J., Drasgow, F. Measuring Sexual Harassment: Theoretical and Psychometric Advances. *Basic and Applied Social Psychology*, 1995, sv. 17 (4), 425-445.

Fitzgerald, L. F., Weitzman, L. Men who Harass: Speculations and Data. In M. A. Paludi (ed.), *Ivory Power: Sexual Harassment on Campus* (125-140). Albany: SUNY Press, 1990.

Kotek, P. Sexuální obtěžování na českých vysokých školách zažila polovina studentů. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/veda-skoly/181774-sexualni-obtezovani-na-ceskych-vysokych-skolach-zazila-polovina-studentu.html>, publikováno 20. 10. 2009, naposledy navštíveno 8. 12. 2009.

Paludi, M. A., Barickman, R. B. *Academic and Workplace Sexual Harassment: A Resource Manual*. New York: State University of New York Press, 1991.

Paludi, M. A., Barickman, R. B. *Sexual Harassment, Work and Education*. New York: State University of New York Press, 1998.

Quina, K. The Victimization of Women. In M. A. Paludi (ed.), *Ivory Power: Sexual Harassment on Campus* (93-102). Albany: SUNY Press, 1990.

Rowe, M. Dealing with Harassment: A System Approach. In M. S. Stockdale (ed.), *Sexual Harassment in the Workplace* (241-271). Thousand Oaks: SAGE, 1996.

Sandler, B., Paludi, M. A. *Educator's Guide to Controlling Sexual Harassment*. Washington: Thompson, 1993.

Shepela, S., Levesque, L. Poisoned Waters: Sexual Harassment and the College Climate. *Sex Roles*, 1998, sv. 38, 589-611.

Šaldová, K., Tupá B., Vohlídalová M. Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: Zkušenosti zavádění politik v zahraničí. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2009, sv. 10, č. 1., dostupné z: <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocianku=2009091301>. Naposledy navštíveno 8. 12. 2009.

Autorský tým:

Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D., Ing. Petr Pavlík, Ph.D., PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.

CO JE SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ A JAK SE MU BRÁNIT

PŘÍRUČKA PRO STUDUJÍCÍ VYSOKÝCH ŠKOL

Vydala v roce 2009 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze
(za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy; projekt 2E08058)

Recenzovaly: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D., Mgr. Lucie Jarkovská

Jazyková korektura: Mgr. Radka Fialová

Obálka, sazba a grafická úprava: Milan Šíp Creative Shop

1. vydání

Vytiskla tiskárna AMOS Typografické studio, s. r. o.

Praha 2009

ISBN 978-80-87398-03-6